

© В. В. Мержиєвський, ст. наук. співробітник,
e-mail: vmerzhievskiy@insat.org.ua, ORCID: 0000-0003-4247-0687;
© Ю. О. Пономарьова, перекладач I категорії,
e-mail: ybosenko@insat.org.ua, ORCID: 0000-0001-9846-4134
(ДП "ДержавотрансНДІпроект")

© Valentyn Merzhyievskiy, Senior Research Officer,
e-mail: vmerzhievskiy@insat.org.ua, ORCID: 0000-0003-4247-0687;
© Yuliya Ponomarova, 1st Category Translator,
e-mail: ybosenko@insat.org.ua, ORCID: 0000-0001-9846-4134
(the State Enterprise «State Road Transport Research Institute»)

КЕРМУВАННЯ, КЕРУВАННЯ

STEERING, CONTROL

In order to improve the national terminology in the industry and simultaneously to coordinate it with international terms, we propose to the Ukrainian motor transport community to take part in compilation of specialized translation dictionary. The magazine «Avtoshlyakhovyk Ukrainy», as indicated in the No 1 (253) 2018, have opened a new section, «Automotive Industry Dictionary», intended to publish our draft definitions of the most controversial terms in Ukrainian, with comments on their formation and scope and corresponding terms in other languages. Please, send your remarks and ideas by email indicating «Automotive Industry Dictionary» in the subject line to: ikopanytsya@insat.org.ua.

Однією з основних систем автомобіля є система керма. В україномовних джерелах її називають «система рульового управління» [1], «система рульового керування» [2], «кермове керування» [3]. Розглянемо складові терміну.

Рульове чи кермове, тобто руль чи кермо? Як свідчить [4], слово «руль» потрапило в українську мову з голландської за посередництва російської, натомість «кермо» є формою «корма» від старослов'янського «кръма». Відповідно до [5], коли є вибір між запозиченням та українським словом, перевагу надають українському, тому для термінотворення пропонуємо використовувати корінь «кerm»: «кермо», «кермовий», «кермувати», «кермування».

Керування чи управління? Згідно із зафіксованими у словнику [6] визначеннями та наведеними у статті М. Д. Гінзбурга аргументами [7] термін «управління» більше вживають щодо людей, «керування» – до механізмів. Отже, оскільки йдеться про систему або складник автомобіля, краще використовувати «керування» в сенсі можливості зміни чи вибору напрямку, «керунку» руху транспортного засобу.

Та й уся терміносполука «кермове керування» видається скалькованою з аналогічного терміну російською мовою – «рулевое управление». В українській мові вживають дієслово «кермувати» – 1. Кермом спрямовувати рух судна, літака, автомашини тощо.» [6], від якого легко утворити віддієслівний іменник «кермування», що означає саме «кермове керування» і цілком відповідає вимогам [5] щодо стислості, пов'язаності з іншими елементами терміносистеми.

З іншого боку, такий підхід полегшує розрізнення «керування» транспортним засобом загалом і «керування за допомогою керма». До першого термінологічного гнізда належить і такий похідний термін, як «керованість – здатність

підлягати керуванню» [6], що відповідає російському «управляемость».

Однак водій транспортного засобу, щоб змінити чи вибрати керунок руху, виконує не тільки дії, що безпосередньо пов'язані з «кермом», а й низку супутніх функцій. Значну частину таких функцій у сучасних транспортних засобах дедалі частіше виконують механічні елементи конструкції, електронні системи управління, які можуть функціювати паралельно (завжди чи в певні проміжки часу або процесу керування), зокрема проти волі водія, а також у випадку руху сучасних електромобілів без водія. Виникає потреба термінологічно розрізнити внутрішню здатність сприймати функції керування та процес власне сприйняття функцій керування. На позначення внутрішньої здатності пропонуємо застосовувати термін «вкерівність», як, наприклад, у [8].

Розглянемо класичний двоколісний велосипед. Завдяки виносу осі обертання керованого колеса вперед від осі повороту керма, а також нахилу осі обертання керма, велосипед має внутрішні властивості до самовкерівності – велосипедист певним чином може підтримувати рівновагу і напрямок руху не торкаючись руками керма. Коли транспортний засіб одноколісний, передусім виникає потреба в електронних системах стабілізації його стійкості і зміни напрямку руху. В транспортних засобах, які мають три і більше коліс, кожне з них вносить значний вплив у «керованість» (забезпечення характеристик руху від зовнішньої дії) і «вкерівність» як внутрішню властивість транспортного засобу бути керованим. За певних технічних характеристик складників об'єкт може бути «керованим», а за інших «некерованим», якщо «вкерівності» немає або її втрачено.

Виходячи з наведеного вище, пропонуємо такі визначення для галузевого словника:

Кермо – пристрій для керування рухом судна, літака, автомобіля тощо; стерно	en fr ru	steer volant руль
Кермування – дія з підтримки або зміни напрямку руху транспортного засобу за допомогою керма	en fr ru	steering direction рулевое управление
Система кермування (транспортного засобу, складу транспортних засобів) – система складників, підсистем транспортного засобу, що забезпечує підтримування та/або змінення напрямку руху транспортного засобу або складу транспортних засобів	en fr ru	steering system système de direction система рулевого управління
Система керування – сукупність засобів з забезпечення впливу на об'єкт для досягнення цим об'єктом певної мети	en fr ru	control system système de contrôle система управління
Керованість (транспортного засобу) – здатність бути керованим під дією зовнішніх чинників	en fr ru	steerability contrôlabilité управляемость
Вкерівність – внутрішня здатність об'єкта сприймати зовнішні дії системи керування*	en fr ru	steerability (inherent feature) contrôlabilité (caractéristique inhérente) управляемость (внутренне присущее свойство)

*У вибраних іноземних мовах різницю значень термінів «керованість» і «вкерівність» можна передати тільки описовим перекладом.

Відповідно варто змінити і похідні терміни: не «рульова», а «кермова» колонка, не «рульовий», а «кермовий» механізм тощо.

Література

1. Правила технічної експлуатації тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 06.04.2010 № 173, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 13.07.2010 за № 509/17804. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-10>.
2. Правила дорожнього руху, затверджені постановою Кабінету міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>
3. Білоконь, Я. Ю., Тимовський, О. А. Дорожні транспортні засоби категорій «M₁» і «O₁»: Навч. посіб. – К.: «Школяр», 2013. – 200 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Ред. кол. О. С. Мельничук та ін. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0009523>.
5. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять: DSTU 3966:2009. — [Чинний від 2010-07-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2009. — IV, 30 с. — (Національний стандарт України).
6. Словник української мови: В 11 т. / Ред. кол. І. К. Білодід та ін. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
7. Гінзбург, М. Д. «Управління» чи «керування»? Як перекладати російськомовний термін «управлять» і «управление». – Режим доступу: <http://www.setlab.net/?view=management-term#q1>.
8. Правила технічної експлуатації коліс та пневматичних шин колісних транспортних засобів категорій L, M, N, O та спеціальних машин, виконаних на їх шасі, затверджені наказом Міністерства інфраструктури України від 26.07.2013 № 549, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 22.08.2013 за № 1452/23984. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1452-13>.

References

1. Pravyla tekhnichnoyi ekspluatatsiyi traktoriv, samokhidnykh shasi, samokhidnykh sil's'kohospodars'kykh, dorozhn'o-budivel'nykh

- i melioratyvnykh mashyn, sil's'kohospodars'koyi tekhniky, inshykh mekhanizmv [Rules for the technical operation of tractors, self-propelled chassis, self-propelled agricultural, road-building and ameliorative machines, agricultural machinery, other mechanisms], adopted by Order of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine from 06.04.2010 No 173, registered at Ministry of Justice on 13.07.2010 under No 509/17804. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0509-10>.
2. Pravyla dorozhn'oho rukhu [Traffic Rules], adopted by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 10 October 2001 No 1306. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>
3. Bilokon', Ya. Yu., Tymovs'kyi, O. A. (2013). Dorozhni transportni zasoby kategoriy M1 i O1 [Road vehicles with categories M1 and O1]. Kyiv, Shkoliar, 200.
4. Mel'nychuk, O. S., ed. (1982). Etymolohichnyy slovnyk ukraiyinsk'oyi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: in 7 volumes. Retrieved from <http://resource.history.org.ua/item/0009523>.
5. Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2009). Terminolohichna robota. Zasadly i pravyla rozroblennya standartiv na terminy ta vyznachennya ponyat': DSTU 3966:2009 [Terminology. Principles and working out procedure of standards for terms and definitions: DSTU 3966:2009]. Kyiv, IV, 30.
6. Bilodid, I., ed. (1974). Slovnyk ukraiyins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: in 11 volumes. Retrieved from <http://sum.in.ua/>.
7. Hinzburh, M. D. "Upravlinnya" chy "keruvannya"? Yak perekladaty rosiys'komovnyi termin "upravlyat" i "upravleniye" ["Upravlinnya" or "keruvannya"? How to translate russian terms "upravlyat" and "upravleniye"]. Retrieved from <http://www.setlab.net/?view=management-term#q1>.
8. Pravyla tekhnichnoyi ekspluatatsiyi kolis ta pnevmatychnykh shyn kolisnykh transportnykh zasobiv katehoriy L, M, N, O ta spetsial'nykh mashyn, vykonanykh na yikh shasi [Rules for the technical operation of wheels and pneumatic tires of wheeled vehicles of categories L, M, N, O as well as special machines made on their chassis], adopted by Order of the Ministry of Infrastructure of Ukraine from 26.07.2013 No. 549, registered at Ministry of Justice on 22.08.2013 under No 1452/23984. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1452-13>.